

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МЕДИЧНИХ НАУК
УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені О.О. Богомольця
ІНСТИТУТ ГІГІЄНИ ТА ЕКОЛОГІЇ

ЕКОЛОГІЧНІ ТА ГІГІЄНІЧНІ ПРОБЛЕМИ
СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

(ЗБІРКА МАТЕРІАЛІВ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
З МІЖНАРОДНОЮ УЧАСТЮ)

19 березня 2025 р

м. Київ

УДК _613+574]:061.3

Головний редактор: Омельчук С.Т. член-кор. НАМН України, д.мед.н., професор

Заступник головного редактора: Гринзовський А.М. д.мед.н., професор, Вавріневич О.П. д.мед.н., професор.

Технічний редактор: доцент кафедри гігієни та екології НМУ імені О.О. Богомольця к. мед. н., доцент Кондратюк М.В.

Редакційна колегія:

БАРДОВ В.Г. – член-кор. НАМН України, д.мед.н., професор;

ГАРКАВИЙ С.І. – д.мед.н., професор;

ГРУЗЄВА Т.С. – д.мед.н., професор;

ПЕТРУСЕВИЧ Т.В. – к.мед.н., доцент;

КОРШУН М.М. – д.мед.н., професор;

ШИРОБОКОВ В.П. – академік НАН та НАМН України, д.мед.н., професор;

ЯВОРОВСЬКИЙ О.П. – академік НАМН України, д.мед.н., професор.

Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю «Екологічні та гігієнічні проблеми сфери життєдіяльності людини» (Київ, 19 березня 2025 р.) / за загальною редакцією член-кор. НАМН України, професора С.Т. Омельчука. – К., 2025. – 298 с.

У матеріалах науково-практичної конференції з міжнародною участю «Екологічні та гігієнічні проблеми сфери життєдіяльності людини» (Київ, 19 березня 2025 р.) відображено актуальні питання гігієни, екології та громадського здоров'я: вплив довкілля на здоров'я людини, профілактику й лікування захворювань, епідеміологічні виклики, безпеку харчових продуктів, умови праці та медичного забезпечення у воєнних умовах. Основний акцент – міждисциплінарні зв'язки екології й профілактичної медицини, що має на меті: гармонізувати науково-дослідну діяльність у межах «Єдиного здоров'я» з політиками ЄС, готувати фахівців і сприяти післявоєнному відновленню України.

УДК _613+574]:061.3

У разі повного або часткового використання матеріалів збірника посилання обов'язкове

Оргкомітет конференції вважав за доцільне залишити авторські тексти без змін

© НАЦІОНАЛЬНИЙ
МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені О.О.Богомольця

**ГОНЧАРУК ЄВГЕН ГНАТОВИЧ – ВІД ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРИ
ДО РЕКТОРА ВИЩОГО МЕДИЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
СТОЛИЦІ УКРАЇНИ**

Гаркавий С.І., Коршун М.М.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Історично так склалося, що в 2025 р. ми відзначаємо три ювілейні дати, три знакові події у розвитку та становленні медико-профілактичного напрямку в Національному медичному університеті (НМУ) імені О.О. Богомольця та загалом в системі громадського здоров'я в Україні. Виповнюється 95 років від дня заснування в Київському медичному інституті (КМІ), нині НМУ імені О.О. Богомольця, санітарно-гігієнічного факультету з метою підготовки санітарних лікарів і лікарів-епідеміологів для потреб державної санітарно-епідеміологічної служби (у 2022 р. факультет трансформовано в Навчально-науковий інститут громадського здоров'я та профілактичної медицини (ННІ ГЗ та ПМ)) та 90 років від дати утворення кафедри комунальної гігієни (нині – комунальної і військової гігієни та екології людини) як самостійного структурного підрозділу в складі санітарно-гігієнічного факультету.

Цього ж року виповнюється 95 років від дня народження Євгена Гнатовича Гончарука – видатного вченого-гігієніста зі світовим ім'ям, блискучого організатора охорони здоров'я, людини, громадянина, життєвий та творчий шлях якого нерозривно пов'язаний з санітарно-гігієнічним факультетом та кафедрою комунальної гігієни НМУ.

Випускник санітарно-гігієнічного факультету КМІ за спеціальністю санітарно-гігієнічна справа, Є.Г. Гончарук пройшов шлях від аспіранта кафедри загальної гігієни КМІ (1954–1957), до асистента кафедри гігієни Тернопільського медичного інституту (1957–1961), кандидата медичних наук, а з 1961 р. – асистента, потім доцента, доктора медичних наук, професора, завідувача кафедри комунальної гігієни КМІ. Зазначимо, що керівництво кафедрою Євгену Гнатовичу, на початку нового 1968/1969 н. р., передав його вчитель – д-р мед.

наук, проф. Р.Д. Габович (очолював кафедру з 1960 до 1968 р.), науковий консультант докторської дисертації Є.Г. Гончарука, яку той успішно захистив напередодні; сам Рафаїл Давидович очолив кафедру загальної гігієни (1968–1979), замінивши на цій посаді проф. П.І. Баранника у зв'язку з його виходом на пенсію. Згодом завідувач кафедри проф. Є.Г. Гончарук став деканом санітарно-гігієнічного факультету (1969–1980), а з 1984 р. – ректором КМІ, який в 1993 р. отримав статус державного, а в 1995 р. – національного медичного університету (другим в Україні після КНУ імені Т.Г. Шевченка).

З великою гордістю за санітарно-гігієнічний факультет (згодом медичний факультет № 4, наразі ННІ ГЗ та ПМ, який очолює д-р. мед. наук, професор Б.І. Паламар) відзначимо, що то був, без перебільшення, період розквіту санітарно-гігієнічної справи в Державі, а факультет був одним із найпотужніших в КМІ. Крім 5-ти гігієнічних кафедр: загальної гігієни, гігієни праці й професійних захворювань, гігієни харчування, гігієни дітей і підлітків, соціальної гігієни та організації охорони здоров'я (з 1971 р. при кафедрі діяли курси підвищення кваліфікації керівників органів і закладів охорони здоров'я, які з 1982 р. стали окремою кафедрою; наразі це кафедра менеджменту охорони здоров'я), до факультету належали кафедри: епідеміології; мікробіології, вірусології та імунології; загальної хімії; медичної й біологічної фізики; низка клінічних кафедр: хірургії санітарно-гігієнічного факультету; терапії санітарно-гігієнічного факультету; педіатрії, акушерства та гінекології; інфекційних захворювань; а також центральна науково-дослідна лабораторія (ЦНДЛ) (наразі – кафедра сучасних технологій медичної діагностики та лікування).

Ректор НМУ акад. Є.Г. Гончарук приділяв величезну увагу розбудові університету, постійно опікувався побутом студентів, матеріально-технічним забезпеченням кафедр і підрозділів, удосконаленням наукових досліджень, організацією навчального процесу, інноваціями в педагогічній роботі, вихованням сучасної студентської молоді. В НМУ було створено 8 нових факультетів, 15 кафедр, медичний ліцей; працювало 7 спеціалізованих вчених рад з атестації науково-педагогічних кадрів, в 1988 р. була організована

спеціалізована рада з нормальної та патологічної фізіології й біохімії. Під керівництвом Є.Г. Гончарука плідно працювала спеціалізована рада по захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальністю «Гігієна». Він же активно представляв Україну як експерт ВАК при Раді міністрів СРСР. Багато докторів і кандидатів медичних наук пам'ятають доброзичливість і батьківську підтримку Євгена Гнатовича на тернистому шляху сходження до наукового Олімпу.

Євген Гнатович очолював медичний університет близько 20 років. З 16 липня 2003 р. академік Є.Г. Гончарук – перший почесний ректор і завідувач кафедри комунальної гігієни та екології людини НМУ імені О.О. Богомольця.

Значну увагу завідувач кафедри Гончарук Є.Г. приділяв удосконаленню навчального процесу, читанню лекцій і проведенню практичних занять зі студентам санітарно-гігієнічного факультету – майбутніми санітарними лікарями і лікарями-епідеміологами. Програмою з комунальної гігієни 1968 р., у створенні якої Є.Г. Гончарук приймав активну участь, на вивчення дисципліни протягом 8, 9 та 12 семестрів передбачалося 295 год., у тому числі 72 лекційні та 223 год. практичних занять. З введенням спеціалізації на 6 курсі кількість годин практичних занять збільшилася: 144–154 год. на 8–9 семестрах і 494–496 год. на 12 семестрі (спеціалізація) з обов'язковим складанням семестрового й державного випускних іспитів. Робочим навчальним планом кафедри читання лекцій передбачалося на першій парі в аудиторії № 1 санітарно-гігієнічного корпусу. Вступну лекцію, на яку запрошували всіх науково-педагогічних та наукових співробітників кафедри, обов'язково читав сам Євген Гнатович. Перед її початком в аудиторії традиційно готували стенди з підручниками, монографіями, нормативно-методичними матеріалами. Євген Гнатович на початку лекції знайомив студентів з колективом кафедри, повідомляючи про кожного співробітника його трудовий шлях, займану посаду, вчений ступінь та звання, наукові інтереси та здобутки, участь у написанні підручників і посібників тощо. Необхідно зауважити, що при підборі кадрів Євген Гнатович віддавав перевагу випускникам санітарно-гігієнічного факультету, відмінникам

навчання, активним учасникам студентського наукового товариства та студентського самоврядування, тим, хто мав досвід роботи в практичній санітарно-епідеміологічній службі.

Щодо практичних занять, то чотиригодинні заняття дозволяли кожний розділ дисципліни розпочинати із санітарного обстеження об'єкта (річкового водопроводу, станції біологічної очистки міських стічних вод тощо) з відбором проб, їх подальшим лабораторним дослідженням і складанням гігієнічного висновку. Двогодинні заняття планували, зазвичай, на останній парі й присвячували методиці санітарного обстеження житлово-комунальних об'єктів з використанням інструментально-лабораторних методів дослідження з виходом і навіть виїздом на реальні об'єкти в Києві та області. Викладачі кафедри за тиждень до початку навчального року оновлювали методичні розробки до практичних занять, тези і тексти лекцій, ілюстративний матеріал (таблиці, слайди); постійно активно цікавилися новітніми приладами й сучасним медичним обладнанням, завдяки чому поповнювалося оснащення кафедри, в практичні заняття вводилися нові сучасні методи дослідження. Значна увага приділялася викладанню запобіжного санітарного нагляду.

Важливим напрямком діяльності академіка Є.Г. Гончарука та колективу очолюваної їм кафедри було створення навчальної літератури. Видаються навчальні посібники: курс лекцій «Малая канализация» ч. 1, 2, (1970), «Предупредительный санитарный надзор в гражданском строительстве» (1972), «Основы предупредительного санитарного надзора» (1975), «Руководство к практическим занятиям по коммунальной гигиене», що витримало три видання (1977, 1982, 1990). Виготовлено 15 нових навчальних проектів з усіх розділів комунальної гігієни. За участю проф. Є.Г. Гончарука створено і затверджено Програму з комунальної гігієни для студентів IV і VI курсів санітарно-гігієнічних факультетів медичних інститутів (1976, 1984). Видані «Методичні вказівки з проведення первинної спеціалізації з комунальної гігієни» (1985, 1991). За редакцією акад. Є.Г. Гончарука в 1995 р. видавництвом «Вища школа» для студентів вищих медичних навчальних закладів видано підручник «Загальна

гігієна (пропедевтика гігієни)», який у 1997 р. удостоєно Державної премії України в галузі науки і техніки. У 2003 р. видавництвом «Здоров'я» за редакцією Є.Г. Гончарука видано підручник «Комунальна гігієна» /Є.Г. Гончарук, В.Г. Бардов, С.І. Гаркавий, О.П. Яворовський та ін./, який у 2004 р. відзначено премією НАМН України в галузі профілактичної медицини. Обидва підручники на запит російськомовних іноземних студентів були перевидані російською мовою відповідно в 2000 та 2006 р.

Приємно згадати й те, що під орудою проф. Є.Г. Гончарука, поряд з плідною навчально-методичною роботою, колектив кафедри був активно залучений до науково-дослідної роботи, тематика якої концентрувалася на двох основних напрямках: 1) санітарний благоустрій сільських населених пунктів і окремо розташованих об'єктів; 2) розробка теоретичних основ, методології і принципової схеми нормування екзогенних хімічних речовин (ЕХР) у ґрунті. При цьому наукові дослідження були присвячені вирішенню широкого кола практичних завдань. Серед них – профілактика гострих кишкових інфекцій та інвазій серед населення шляхом санітарної охорони підземних джерел господарсько-питного водопостачання та малих річок від побутових і промислових стічних вод, очистки і знезаражування стічних вод, у тому числі стічних вод лікувально-профілактичних закладів, санітарної охорони ґрунту, благоустрою села. З цією метою Євгеном Гнатовичем спільно з учнями винайдені нові ефективні споруди з очищення й доочищення стічних вод і знешкодження їх мулу, зокрема стічних вод інфекційних лікарень, складів отрутохімікатів. Запропоновані санітарно-мікробіологічні критерії гігієнічної оцінки допустимої величини забруднення ентеровірусами, коліфагами та лактозопозитивними кишковими паличками біологічно очищених стічних вод населених пунктів, які подаються на землеробські поля зрошення для доочищення у ґрунті. Науково обґрунтована гігієнічна ефективність олігодинамічної дії міді, інтенсифікованої низькоградієнтним електричним полем, для знезаражування води тощо.

Водночас проводили дослідження з попередження гострих і хронічних отруєнь населення ЕХР, зокрема пестицидами, які використовуються у сільському господарстві, шляхом наукового обґрунтування їх гранично допустимого вмісту у ґрунті. З метою санітарної охорони ґрунту від хімічного забруднення та попередження таким чином виникнення серед населення гострих і хронічних отруєнь під керівництвом акад. Є.Г. Гончарука були: розроблена теорія, методологія й принципова схема нормування ЕХР у ґрунті, розкрито механізм виникнення гострих і хронічних отруєнь серед працюючих на раніше оброблених пестицидами сільськогосподарських полях, досліджено комбіновану та поєднану дію хімічних забруднювачів ґрунту з іонізуючим випромінюванням, на підставі чого запропоновано низку профілактичних заходів. В цілому наукова школа акад. Є.Г. Гончарука налічує 33 доктора й 37 кандидатів медичних наук.

За багаторічну й сумлінну працю Євген Гнатович Гончарук удостоєний урядових відзнак та нагород. Він – академік 5 державних і 4, у тому числі міжнародних, академій, заслужений діяч науки і техніки України, двічі лауреат Державної премії в галузі науки і техніки України, нагороджений орденами й медалями, Почесними Грамотами й відзнаками. Багатогранна і плідна діяльність акад. Гончарука Є.Г. залишається взірцем для його учнів та послідовників, які своєю щоденною працею в складних умовах сьогодення зберігають світлу пам'ять про Євгена Гнатовича та продовжують його справу.

Помер Євген Гнатович на 75 році життя, похований на Байковому цвинтарі м. Києва.